

TÜRKİYE’DE COVID-19 PANDEMİSİ VE AŞISINA YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARIN BAZI DEĞİŞKENLER İLE İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF ATTITUDES AND BEHAVIORS TOWARDS COVID-19 PANDEMIC AND VACCINE IN TURKEY WITH SOME VARIABLES

Dr. Öğretim Üyesi Nihal ALOĞLU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, orcid.org/0000-0003-4162-2845, nihalless@hotmail.com

Doç. Dr. Mehtap SÖNMEZ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, orcid.org/0000-0001-6975-0262, mehtapomac@gmail.com
Makale Gönderim-Kabul Tarihi(10.10.2021-20.11.2021)

Özet

Amaç: Araştırma Covid-19 pandemisinin bireyler üzerindeki etkisi ve bireylerin Covid-19 aşısına yönelik tutumlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırma tanımlayıcı özelliindedir. Araştırmanın örneklemini 18 yaş üzeri kadın ve erkekler oluşturmaktadır. Araştırmada tüm evrene ulaşılması mümkün olmayacağından seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya 1708 gönüllü dahil edilmiştir. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından literatür taraması yapılarak hazırlanan ve Covid-19 Pandemisi ve aşısına yönelik sorularının da yer aldığı sosyo-demografik bilgilerin yer aldığı online anket formu (Google form) aracılığı ile toplanmıştır. Anket sosyal paylaşım siteleri (facebook, whatsapp, instagram, twitter) ve mobil gruplar (WhatsApp, instagram, telegram) aracılığı ile katılımcılara ulaştırılmıştır. **Bulgular:** Katılımcıların %58,8 kadın, %51,7’si 18-23 yaş aralığında, %77’nin üniversite seviyesinde eğitime sahip olduğu, %49,6’sının öğrenci, %26,8’nin devlet memuru olduğu, %25,9’un tam zamanlı çalıştığı, %51,8’nin sıklıkla, sosyal medya kullandığını; Pandemi sürecinde interneti en çok kullanma nedenlerinin %32,2’sinin öğrenci olduklarından, %14’nün işi için kullandığını; %89,3’ünün pandemi süresince yaşam tarzınının değiştiğini; %76,3’nün bu değişimin olumsuz yönde olduğunu katılımcıların %63,4’nün kendilerinde ya da akrabalarında Covid-19 hastalığı geçirdiğini, %62,3’nün çevresindekilerin Covid-19 tedavisi aldığı %42,8’inin akraba ya da yakın çevresinde covid-19 nedeniyle ölen olduğunu, %43,2’nin aşı yaptırmak istemediği, aşı olmak zorunluluğu olursa %47’sinin yerli aşığı beklemek istediğini, %24,7’sinin Almanya merkezli BioNTec aşısını tercih ettikleri tespiti yapılmıştır. Katılımcıların %22,7’si aşıları güvenli bulmazken, %14,1’i aşıların yabancı ülkelerde üretiliyor olmasından güvenmediği, %40,6’sı aşılar faydalı olduğunu ve olmak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların çoğunun pandemi sürecinde korku ve endişe yaşadıkları, virüse karşı maske-mesafe ve temizlik, kalabalık yerlerde bulunmama vs. gibi kurallara dikkat ettikleri tespit edilmiştir. **Sonuç:** Katılımcıların Covid-19 Pandemisinin yarattığı psikolojik ve sosyolojik travma etkisinde kaldıkları, hastalığı ve ölümü yakınlarında hissetmelerine rağmen Covid-19 aşına uzak durdukları, aşıları gereksiz ve güvensiz olarak nitelendirdikleri, yerli aşığı beklemek istedikleri sonucuna varılmıştır. Bu nedenlerden dolayı toplum bilicinin oluşturulması amacıyla multidisipliner anlayışla kurumlar arası iş birliğine gidilerek sosyolojik temellere dayanan sağlık eğitimi planlamaları yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, pandemi. aşı, tutum, algı, davranış

Abstract

Objective: The research was conducted to examine the impact of the Covid-19 pandemic on individuals and their attitudes towards the Covid-19 vaccine.

Material and Methods: The research is descriptive. The sample of the study consists of men and women over the age of 18. Since it would not be possible to reach the whole universe in the research, the random sampling method was used. 1708 volunteers were included in the study. Research data were collected via an online questionnaire (Google form). The survey was delivered to the participants via social networking sites (facebook, instagram, twitter) and mobile groups (instagram, telegram).

Research data were collected using the survey method. The data collection tool, prepared by the researchers by scanning the literature, consists of the Covid-19 Pandemic Impact Questionnaire and the socio-demographic Information Form, which also includes the questions about the vaccine.

Results: 58.8% of the participants were women, 51.7% were between the ages of 18-23, 77% had a university level education, 49.6% were students, 26.8% were civil servants, 25% .9 of them work full time, 51.8% of them use social media frequently; During the pandemic process, 32.2% of the reasons for using the internet the most were students, 14% used it for their work; 89.3% of them said that your lifestyle has changed during the pandemic; 76.3% of the participants said that this change was negative, 63.4% of the participants had Covid-19 disease in themselves or their relatives, 62.3% of them were relatives or close relatives and 42.8% of those around them received Covid-19 treatment. It has been determined that there are people who died due to Covid-19 in their vicinity, 43.2% do not want to be vaccinated, if they have to be vaccinated, 47% want to wait for the local vaccine, 24.7% prefer the German-based BioNTech/Pfizer vaccine. While 22.7% of the participants did not find the vaccines safe, 14.1% stated that they did not trust the vaccines being produced in foreign countries, 40.6% stated that the vaccines were useful and wanted to be. Most of the participants experienced fear and anxiety during the pandemic process, mask-distance and cleaning against the virus, not being in crowded places, etc. It has been determined that they pay attention to rules such as.

Conclusion and Suggestions: It was concluded that the participants were under the influence of the psychological and sociological trauma caused by the Covid-19 Pandemic, they stayed away from the Covid-19 vaccine even though they felt the disease and death were close, they described the vaccines as unnecessary and unsafe, and they wanted to wait for the domestic vaccine. For these reasons, it is recommended to make health education plans based on sociological foundations by establishing inter-institutional cooperation with a multidisciplinary approach in order to create community awareness.

Keywords: Covid-19, pandemic. vaccination, attitude, perception, behavior

GİRİŞ

Covid-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü gün ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan edildiğinde insanoğlunun karşılaştığı ilk pandemi değildi (SB, 2020). Dünya tarihinde üç veba, yedi kolera ve bugünlerde yaşadığımız salgınla birlikte 10'dan fazla grip pandemisi yaşamıştır. Her biri dünyanın her yerinde on milyonlarca kişinin ölümüne yol açan veba, İspanyol gribi gibi salgınlarda yaşanmıştır. (Kılıç, 2020; Pamuk, 2020).

Salgınların nerden başlayarak nasıl yayıldığını bilmek onu durdurmak için bilinmesi gereken en kritik bilgidir. Eski çağlardan Louis Pasteur'e (1822-1895) kadar hastalıkların nedeninin kötü ruhların çağırıldığı, cadıların neden olduğu, Tanrının cezası olarak ortaya çıktığı, kedilerin yaydığı, rüzgârlı, kirli havalardan insanlara bulaştığı hatta suların insanlara geçtiği düşünülmüştür. Bu inanışlardan dolayı 1665 Londra'sında veba salgının kedilerden geçtiği düşüncesiyle Londra belediye başkanı bütün kedilerin öldürülmesini istemesiyle artan fare popülasyonu sonucu veba daha da artmıştır. Avrupa'da hastalıkların kaynağının suya çıkarılmasıyla da hamam ve banyo Avrupa'da yer yer yasaklanarak hijyenden uzaklaşılmasına ve hastalıkların artmasına neden olduğu görülmüştür (Kılıç, 2020; Unat, 2019).

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 7 Sayı/Issue : 3 Yıl/Year : 2021 ISSN -2149-6161

Solunum yoluyla bulaşan hastalıklar küresel düzeyde dolaşımın hızlı olmasından dolayı eskiye nazaran daha hızlı yayılım göstermektedir. Aynı zamanda teknolojinin gelişmesi salgın gibi tehlikeli ve aciliyet arz eden durumlarda ülkelerin dayanışma, bilgi ve tecrübelerinin paylaşmalarını sağlamıştır. Uluslararası düzeyde gerek Dünya Sağlık Örgütü gerekse ülkelerin sağlık yöneticileri toplumlarını korumaya yönelik gerekli önlemleri almalarıyla küresel bir çaba göstermeye başlamıştır. Son pandeminin nasıl seyrettiğine ilişkin bilgilerin paylaşılmasıyla diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemiz Sağlık Bakanlığı da birçok tedbirler olarak toplumu pandemi konusunda bilinçlendirmeler de bulunarak bu salgında hep beraber mücadele etmenin önemi konusunda farkındalıklar oluşturma çabası vermekte ve karantina süreçleri uygulanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020; Linton, Kobayashi, Yang, Hayashi, Akhmetzhanov, Jung, vd., 2020). Diğer yandan salgının önünü kesmek için uygulanan tedbirlerin zamanla çeşitli sorunlara neden olması ve ölümleri azaltmak için aşı geliştirme işlemlerine hız verilmiştir. Geliştirilen aşuların tüm dünyada hızlı şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Bulaşıcı hastalıkların yayılma şekillerinin çok hızlı hatta öldürücü olmalarına rağmen insanların aşuya karşı tutum ve davranışlarının farklılaştığı görülmektedir (Bozkurt, 2018; Tok, Öztürk ve Gelmez; 2020; Argüt, Yetim ve Gökçay, 2016; Aslan, 2018; Kutlu ve Altındış, 2018.; Eskiocak, 2018). Salgınların dalgalanmalarla devam ediyor olması ölümlerin azaldığı yaz döneminin gelmesiyle, insanlar kışa doğru salgının bulaş hızının tekrar artacağını bilmelerine rağmen salgın yokmuş gibi eski normallerine dönmüş hatta aşının bulunmasından sonra bahaneler ileri sürerek yaptırmak istememişlerdir (Kılıç, 2020; Taştan ve ark. 2020). Bununla birlikte Covid-19 pandemisi koruyucu önlemlerinden maske, mesafe, temizlik çağrılarının yeterli gelmediği durumlarda bulaşmayı engellemek için uygulanan yasaklar ve karantina süreçleri beraberinde getirmektedir. Salgınlarda toplumların sergiledikleri tepkiler birbirlerine benzer olsa da her toplum kendince karakteristik tutum ve davranışlar gösterirler. Toplumsal tepkilerin bir kısmı aile içi bağlarının güçlenmesi, yoksullara yardım, dayanışma kültürünün artması ve empatinin oluşması, sağlık davranışlarının ve bilime saygının artması gibi olumlu tutumların gelişmesi söz konusu olduğu gibi hastalığın bulaşması ve ölüm korkusunun yanı sıra “evde kal” çağrısıyla uygulana karantinalar pek çok sektörü etkileyerek psikolojik, sosyal, siyasi ve ekonomik travmalara neden olmaktadır (Taştan ve ark. 2020; Öztürk. 2020; Kılıç, 2020; Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2019; ILO, 2020).

Tarihten günümüze kadar yaşanan salgın hastalıklara bakıldığında beklenmedik bir anda ortaya çıkan kaynağı, süreci ve tedavisi belirsiz hastalığa yakalanma ya da ölüm korkusunun yarattığı havayla yaşanan şok, panik, umutsuzluk, endişenin insanlarda akıl sağlığını bozarak intihara kadar giden bir süreç geliştiği görülmüştür (Kılıç, 2020; Taştan ve ark.2020). Görülemeyen bir mikrobun oluşturduğu bilinmeyen bir hastalığa yakalanma korkusu, hayatının, değişme uğrayacağı düşüncesi özgürlüğünü, imkânlarını kaybetme ve ölüm korkusu psikolojiyi etkilemektedir (Kıroğlu, 2020; Aslan, 2020; Baltacı ve Coşar,2020; Liu, 2009; Wu ve ark. 2003).

Bu çalışma Covid-19 pandemisi ve aşısına yönelik tutum ve davranışların bazı değişkenler ile incelenmesi amacıyla planlanmış olup aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Pandemide bireylerin günlük yaşam aktivitelerindeki değişimler nelerdir?
2. Covid-19 pandemisinde bireylerin duygu durumlarındaki değişimler nelerdir?
3. Bireylerin covid-19 aşısına yönelik tutumları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Türü: Bu araştırma 2021 yılında pandeminin Türkiye’de görülmeye başladığı onuncu ve on birinci aylarında Covid-19 pandemisinin bireyler üzerindeki etkisi ve

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 7 Sayı/Issue : 3 Yıl/Year : 2021 ISSN -2149-6161

bireylerin Covid-19 aşısına yönelik tutumlarını incelemek amacıyla tanımlayıcı olarak planlanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi: Araştırmanın evreni Türkiye'deki 18 yaş üzeri kadın ve erkek yetişkinler oluşturmuştur. Evrenin tümüne ulaşmak mümkün olmadığından örnekleme yapılmıştır. Seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya 1708 gönüllü dahil edilmiştir. Veri toplamak amacıyla Google Formlar platformu kullanılarak çevrimiçi bir anket hazırlanmıştır. Anket sosyal paylaşım siteleri (whatsapp, facebook, instagram, twitter) ve mobil gruplar (whatsapp, instagram, telegram) aracılığı ile katılımcılara ulaştırılmıştır. Pandemi kuralları gereği materyal alışverişi yapmamak ve sosyal mesafeyi koruyabilmek adına bu yöntem tercih edilmiştir. Anket sosyal ağlar aracılığıyla katılımcılara iletilmiştir.

Veri Toplama Aracı: Araştırmada veriler araştırmacılar tarafından oluşturulan Sosyo-demografik bilgiler ile Covid-19 pandemisi ve insanlar üzerinde yapmış olduğu etkiler, Covid-19 aşısıyla ilgili soruları da içeren anket formu aracılığıyla toplanmıştır.

Sosyo-demografik bilgi formu; (yaş, cinsiyet, eğitim, meslek/iş durumu, aylık gelir düzeyi, yerleşim yeri, aile yapısı, hane büyüklüğü, çalışma şekli), Covid 19 ile ilgili sorular (kendisinin ve akrabasının Covid-19 hastası olma durumu ve aşı ile ilgili tutumları) yer almaktadır.

Covid-19 Pandemisi ile ilgili sorular; Türkiye'de Covid-19 salgın hastalığı yayılmaya başladıktan sonra katılımcıların günlük alışkanlıklarının nasıl değiştiğini öğrenmek için bazı davranışların azalıp artma durumlarını belirlemeye yönelik literatür taraması ile Ruh Sağlığı Derneği'nin gerçekleştirdiği "Corona virüsü ile ilgili salgın hastalık korkusu araştırmasından yararlanılarak araştırmacılar tarafından biçimlendirilen 30 ifadeden oluşan anket formudur. Araştırmada kullanılan ankette Covid -19 ile ilgili sorularda beşli likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme, "1= Çok Azaldı, 2= Azaldı, 3=Değişmedi, 4= Arttı, 5=Çok Arttı" şeklinde yapılmıştır.

Verilerin Analizi: Anket sonucu elde edilen veriler SPSS 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Örneklem grubunun özellikleri ile Covid-19 pandemisi ve aşısına yönelik duygu durum ve algılarının tespit edilmesine ilişkin frekans, yüzde ve aritmetik ortalama hesaplamaları yapılmıştır. Anketin güvenilirliği için Cronbach alfa güvenilirlik testi yapılmış ve 0,873 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın Etik Yönü: Bu çalışma için Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitenin Girişimsel olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 25/01/2021 tarihli ve 2021/04 sayılı toplantıda 12 numaralı karar ile etik kurul onayı alınmıştır. Bilgilendirilmiş onam formu oluşturularak, çevrimiçi veri toplama aracının ilk sayfasında belirtilmiş ve katılımcılar bilgilendirilerek onamları alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Araştırmanın bazı sınırlılıkları söz konusudur. Bunlar:

- ✓ Araştırmanın yapıldığı dönem pandeminin başladığı on ve on birinci aylarına ile sınırlıdır. Dolayısıyla daha ileri dönemlerde katılımcıların cevapları değişebilir.
- ✓ Veri toplama yöntemleri içerisinden sadece anket yöntemi kullanılmıştır.
- ✓ Veriler sosyal medya araçları ile toplandığından sosyal medya kullanıcıları katılabilmektedir.
- ✓ Araştırma sonuçları, araştırma kapsamında sorulan önermelerle elde edilen veriler ile sınırlıdır.

BULGULAR

Araştırmaya katılanların sosyo demografik özellikleri tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri (n: 1708)

Demografik Özellikler	n	%	Demografik Özellikler	n	%
Cinsiyet			Yaş		
Erkek	703	41,2	18-25 yaş	881	51,7
Kadın	1005	58,8	26-31 yaş	160	9,5
			32-37 yaş	151	8,8
			38-43 yaş	142	8,4
			44-49 yaş	110	6,3
			50 ve üzeri	264	15,3
Medeni durum			Yaşadığınız aile tipi?		
Bekar	1015	59,4	Tek yaşıyorum	94	5,5
Evli	664	38,9	Çekirdek aile	1320	77,3
Dul (boşanmış)	29	1,7	Tek ebeveynli aile	104	6,1
			Geniş aile (Anne-baba- çocuklar ve büyükler)	190	11,1
Eğitim durumunuz?			Meslek		
İlkokul	12	0,7	İşçi	171	10,0
Ortaokul	19	1,1	Esnaf	42	2,5
Lise	172	10,1	Devlet memuru	457	26,8
Üniversite	1315	77,0	Ev hanımı	83	4,9
Yüksek lisans /Doktora	190	11,1	Öğrenci	848	49,6
			Çalışmıyor	40	2,3
			Emekli	62	3,6
			Çiftçi	5	0,3
Yaşanılan yer			Çalışan iseniz pandemi süresince çalıştınız mı?		
Büyükşehir	824	48,2	Evet	723	42,3
Şehir	435	25,5	Hayır	598	35,0
İlçe	289	16,9	Cevapsız	387	22,7
Köy(mahalle)	160	9,4			
Çalışma şekliniz			Gelir durumunuz?		
Evden	415	24,3	Geliriniz giderimizden çok.	306	17,9
Dönüşümlü	84	4,9	Geliriniz ve giderimiz eşit	785	46,0
Esnek mesai	167	9,8	Geliriniz giderimizden az	616	36,1
Tam zamanlı	442	25,9			
Cevapsız	600	35,1			
Çocuk sayısı			Sağlığınızla ilgili herhangi bir hizmet almak amacıyla ilk olarak hangi sağlık kuruluşuna başvurursunuz?		
Yok	346	26,3	Aile hekimi	783	45,8
1 Çocuk	230	13,5	Devlet hastanesi	522	30,6
2 Çocuk	472	27,7	Üniversite hastanesi	103	6,0
3 Çocuk	380	19,3			
4 Çocuk	190	11,1			

			Özel hastane	216	12,6
			İş yeri hekimi	16	0,9
			Eczane	5	0,3
			Acil servis	62	3,6
Kronik bir rahatsızlığınız var mı?			18 yaş sonrası hiç aşı yaptırdınız mı?		
Evet	289	16,8	Evet	673	39,4
Hayır	1418	83,0	Hayır	1035	60,6

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %58,8 kadın, %51,7'si'si 18-23 yaş aralığında, %59,4'nün bekar, %77,3'ün çekirdek ailesiyle yaşadığı, %77,0'nün üniversite seviyesinde eğitime sahip olduğu, %49,6'nın öğrenci, %26,8'nin devlet memuru olduğu, %25,9'un tam zamanlı çalıştığı, %42,3'nün pandemi sürecinde çalıştığı, %46,0'in gelirinin giderine eşit olarak nitelendirdiği, %45,8'in sağlıkları ile ilgili ilk hizmet almak için aile sağlığı merkezine gittiklerini, %60,6'sı 18 yaş sonrası hiç aşı yaptırmadığını ifade etmiştir.

Katılımcıların pandemi sürecindeki bazı tanımlayıcı özelliklerine yönelik veriler tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Pandemi Süresindeki Bazı Tanımlayıcı Özellikleri (n: 1708)

Tanımlayıcı Özellikler	n	%	Tanımlayıcı Özellikler	n	%
Pandemi sürecinde kitap okuma durumunuz?			Pandemi sürecinde sosyal medyayı kullanma durumunuz?		
Hiç	80	4,7	Hiç	51	3,0
Nadiren	267	15,6	Nadiren	150	8,8
Bazen	676	39,6	Bazen	351	20,6
Sıklıkla	502	29,4	Sıklıkla	885	51,8
Daima	183	10,7	Daima	271	15,9
Pandemi sürecinde interneti en çok kullanma nedeniniz?			Pandemi süresince boş zamanlarınızı nasıl geçirdiniz?		
İşim için	245	14,0	Sosyal medyada	211	12,4
Öğrenci olmak	550	32,2	TV izleyerek	147	8,6
Haberler	231	13,5	Kitap okuyarak	229	13,4
Sosyal medya kullanımı için	631	37,0	İnternet	421	24,6
Alış-veriş için	51	3,0	Ev işleri	270	15,8
			Boş vaktim olmadı	395	23,1
			Spor, hobilerle	35	2,0
Pandemi süresince kilo aldınız mı?			Pandemi sürecinde ne kadar fazla kilo aldınız?		
Evet	914	53,5	Kilo veren	81	4,9
Hayır	794	46,5	Almayan	590	34,5
			2 kilo alan	160	9,4
			3 kilo alan	109	6,4
			5 kilo alan	270	15,8
			10 kilo alan	104	6,1
Pandemi öncesine göre pandemi süresince yaşam tarzınızın değiştiğini düşünüyor musunuz?			Cevabınız evetse bu değişim sizce ne yöndedir?		
Evet	1527	89,3	Olumlu	397	23,2
Hayır	183	10,7	Olumsuz	1303	76,3
Covid-19 pandemisi ile ilgili haberleri			Okul hayatınızda sağlık dersi		

en çok nerden takip ediyorsunuz?			aldınız mı?		
TV'den	650	38,1	Evet	1126	65,9
İnternette	531	31,1	Hayır	587	34,1
Sosyal medya	481	28,2			
Yakın çevre	36	2,1			
Gazetelerden	10	0,6			

Tablo 2'de görüldüğü gibi; Covid-19 pandemisinde katılımcıların %39,6'sının bazen, %29,4'nün sıklıkla kitap okuduğu; %51,8'nin sıklıkla, %20,6'sının bazen sosyal medya kullandığını; Pandemi sürecinde İnterneti en çok kullanma nedenlerinin %32,2'sinin öğrenci olduklarından, %14'nün iş için internet kullandığını; katılımcıların pandemi süresince boş zamanlarını %24,6'sının İnternette geçirdiğini, %23,1'nin boş vaktinin olmadığını; %53,5'inin bu süreçte kilo aldığını; katılımcıların %15,8'nin beş kilo aldığını; %89,3'ünün pandemi süresince yaşam tarzının değiştiğini; %76,3'nün bu değişimin olumsuz yönde olduğunu, covid-19 pandemisi ile ilgili haberleri en çok %38,1 ile TV den, % 31,1'i internette takip ettiğini ve öğrenimleri esnasında sağlık dersi alanların %65,9 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Covid-19 ile İlgili Tanı Tedavi ve Aşısına Yönelik Bazı Tanımlayıcı Özellikleri (n: 1708)

Tanımlayıcı Özellikler	n	%	Tanımlayıcı Özellikler	n	%
Kendinizin ya da akrabalarınızdan Covid-19 hastası olma durumu?			Çevrenizde Covid-19 tedavisi alma durumu?		
Evet	1083	63,4	Evet	1064	62,3
Hayır	625	36,6	Hayır	644	37,7
Akraba ya da yakın çevrenizde Covid-19 nedeniyle ölen oldu mu?			Covid-19 aşısı yaptırmak istersiniz?		
Evet	731	42,8	Evet	970	56,8
Hayır	977	57,2	Hayır	738	43,2
Aşı olmak zorunlu olursa hangi aşığı tercih edersiniz?			Aşı için düşünceniz nedir?		
Çin merkezli CoronaVac aşısı	350	20,5	-Aşının yararlı ve gerekli olduğunu düşünmüyorum.	230	13,5
Almanya merkezli BioNTech aşısı	422	24,7	-Aşının güvenli olduğunu düşünmüyorum	388	22,7
ABD merkezli ilaç şirketi Moderna aşısı	25	1,5	-Aşının yabancı ülkelerde üretiliyor olması nedeniyle güvenmiyorum.	240	14,1
Rusya merkezli Sputnik V'i geliştiren Gamaleya	20	1,2	-Basında çıkan olumsuz haberler kararımı etkiliyor.	132	7,7
İngiltere merkezli Oxford/Astra Zeneca aşısı	39	2,3	-Aşıların içeriğinde dinen sakıncalı maddeler (domuz ürünü vs) olduğunu düşünüyorum	23	1,3
Yerli aşığı beklemek istiyorum	803	47,0	-Aşılar faydalıdır ve olmak isterim	693	40,6

Tablo 3. İncelendiğinde katılımcıların %63,4'nün kendilerinde ya da akrabalarınızdan Covid-19 hastalığı geçirdiğini, %62,3'nün çevresinde covid-19 tedavisi alanların olduğunu, %42,8'inin akraba ya da yakın çevresinde covid-19 nedeniyle ölen olduğunu, buna rağmen araştırmaya katılanların %56,8'inin aşı yaptırmak isterken %43,2'nün yaptırmak istemediği, aşı olmak zorunluluğu olursa %20,5'inin Çin merkezli CoronaVac aşısı, %24,7'sinin Almanya merkezli BioNTech aşısını tercih edeceğini belirtirken %47'sinin yerli aşığı beklemek istediğini ifade etmiştir. Katılımcıların aşı için düşüncelerini belirlemek için sorulan ifadesine katılımın "aşılar faydalıdır ve olmak isterim" ifadesine katılımın %40,6 "Aşının güvenli olduğunu düşünmüyorum" ifadesine katılımın %22,7 "Aşının yabancı ülkelerde üretiliyor olması nedeniyle güvenmiyorum"

ifadesine katılımın %14,1 “Aşının yararlı ve gerekli olduğunu düşünmüyorum” ifadesine katılımın %13,5 seviyesinde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Covid-19 pandemisinde tutum davranış ve görüşleri tablo 4’ te verilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Covid-19 Pandemisine Yönelik Tutum Davranış ve Görüşleri (n:1708)

Önermeler	Çok Azaldı		Azaldı		Değişmedi		Arttı		Çok Arttı		Ortalama
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Yoksullara yardım etme isteği	42	2,5	34	2,0	480	28,1	401	23,5	745	43,6	4,4
Ellerimi sık sık yıkama isteğim	24	1,4	27	1,6	197	11,5	302	17,7	1152	67,4	4,4
Maske ve dezenfektan temin etme isteği	29	1,7	46	2,7	303	17,7	338	19,8	986	57,7	4,3
Gelecek ile ilgili endişelerim	49	2,9	56	3,3	342	20,0	341	20,0	914	53,5	4,1
Yiyecekleri daha çok yıkama sıklığım	33	1,9	74	4,3	439	25,7	357	20,9	799	46,8	4,0
Öksüren hapşırıranlardan irkilme durumum	154	9,0	144	8,4	266	15,6	239	14,0	899	52,6	3,9
Salgın geçene kadar kırsal alanda ikame etme isteği	98	5,7	97	5,7	427	25,0	248	14,5	832	48,7	3,9
Sağlığım hakkında kaygılarım	63	3,7	78	4,6	471	27,6	380	22,2	710	41,6	3,9
Haberleri takip etme merakım	81	4,7	102	6,0	462	27,0	462	27,0	688	40,3	3,8
Huzursuzluk hissim	78	4,6	112	6,6	458	26,8	370	21,7	684	40,0	3,8
Hastalıklardan korkma düzeyim	71	4,2	103	6,0	501	29,3	388	22,7	639	37,4	3,8
Covid 19’a yakalanma endişem	75	4,4	126	7,4	435	25,5	382	22,4	684	40,0	3,8
Hastalığa yakalanma riskimin olduğu düşüncem	83	4,9	134	7,8	492	28,8	375	22,0	618	36,2	3,7
Yaşadığım hastalık belirtileriyle ilgili şüphelerim	94	5,5	158	9,3	532	31,1	377	22,1	541	31,7	3,6
Sağlıklı beslenmeye dikkat etme özenim	130	7,6	100	5,9	576	33,7	394	23,1	502	29,4	3,6
Kapalı ortamlarda bulunmama isteğim	269	15,7	115	6,7	329	19,3	229	13,4	760	44,5	3,6
Hasta olduğumda başıma geleceklerin zihnimi meşgul etmesi	135	7,9	181	10,6	504	29,5	338	19,8	544	31,9	3,5
Evde kapalı kalma süresinde aile bağlarının güçlenmesi	174	10,2	131	7,7	518	30,3	341	20,0	538	31,5	3,5
Vücudumdaki değişikliklerin sebebiyle ilgili merakım	112	6,6	163	9,5	580	34,0	355	20,8	492	28,8	3,5

Kalabalık ortamlarda bulunmama isteğim	348	20,4	141	8,3	245	14,3	228	13,3	740	43,3	3,5
Evde kapalı kalma süresinde aile bağlarının güçlenmesi	174	10,2	131	7,7	518	30,3	341	20,0	538	31,5	3,5
Hastalık hakkında konuşulan ortamlara uzaklaşma isteğim	158	9,3	173	10,1	599	35,1	241	14,1	531	31,1	3,4
Meşguliyetlerime odaklanmamda güçlü çekmem	125	7,3	177	10,4	679	39,8	292	17,1	429	25,1	3,4
Çevremdeki insanların, benim sağlığımı ilgilendirme düzeyleri	112	6,6	163	9,5	676	39,6	365	21,4	386	22,6	3,4
Uyku düzeninde, uymakta zorlanma durumum	177	10,4	160	9,4	685	40,1	232	13,6	448	26,2	3,3
Modern tıbbın iyileştirici gücüne olan inancım	234	13,7	205	12,0	553	32,4	311	18,2	399	23,4	3,2
Başkalarıyla konuşma ihtiyacım	236	13,8	187	10,9	555	32,5	296	17,3	428	25,1	3,2
Hayatımın anlamını odaklanma gücüm	217	12,7	189	11,1	637	37,3	275	16,1	384	22,5	3,2
Yaşam sevincim	544	31,9	316	18,5	611	35,8	112	6,6	119	7,0	2,3
Covid19 hastalığı çıktıktan sonra muayene olma isteğim	786	46,0	337	19,7	401	23,5	81	4,7	97	5,7	2,0
Toplu ulaşımı tercih etme oranım	1230	72,0	254	14,9	165	9,7	25	1,5	28	1,6	1,4

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların Covid-19 pandemisinde tutum ve davranış ve görüşlerini belirlemek için verilen önermelere katılım düzeylerine bakıldığında; katılımcıların “Covid19 hastalığı çıktıktan sonra muayene olma isteğinin %46,0 çok azaldığını ($x=2,0$); Toplu ulaşımı tercih etme oranım” %72’in çok azaldığı ($x=1,4$); “Yaşam sevincim” %31,9’in çok azaldığı ($x=2,3$) belirtmiştir. Tablo yer alan diğer önermelere katılım ortalamalarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki veriler ışığında katılımcıların virüs için gerekli tedbirleri yerine getirmek konusunda oldukça iyi davranış ve tutum içinde olduklarını fakat hayata karşı duygu durumlarının olumsuz yönde etkilendiğini söyleyebiliriz.

TARTIŞMA

İnsanoğlunun gözle göremediği mikroskobik canlılar; devletlerin üretiminden eğitim sistemine, siyasetten ekonomilerine kadar sarsan ve sosyal yaşam tarzlarının değişimini neden olarak toplumların psikolojisini ve yaşamlarını derinden etkileyen pandemileri ortaya çıkarmışlardır. Büyük acılara neden olan salgınların toplumsal etkilerini belirlemek ve toplumu bu mikroorganizmalara karşı geliştirilen aşılar karşı olan tutumlarını tespit etmek için yapılan bu çalışma katılımcıların (n:1708) çoğunun (%58,8) kadın olması, yaşlarının (%21,6) 20–21 aralığında ve eğitimlerinin (%81,1) yükseköğretim seviyesinde ayrıca devlet memuru (26,8) ve Öğrenci (49,6) olması nedeniyle gelecekteki benzer durumlar için karar vericilere ışık tutmuş olacaktır.

Yapılan analizlerde katılımcıların (n:1708) %27,7’sinin iki ile %19,3’nün üç çocuk sahibi oldukları, %89,3’nün pandemi süresince yaşam tarzının değiştiğini ve bu değişimin olumsuz (%76,3) yönde olduğunu, %42,3’nün pandemi süresince çalıştığı, %24,3’nün evden çalıştığı tespit

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 7 Sayı/Issue : 3 Yıl/Year : 2021 ISSN -2149-6161

edilmiştir. Pandemi sürecinde kısıtlamalardan dolayı çalışan katılımcıların evden çalışmak zorunda olmaları ve tüm aile bireylerinin sürekli evde kısıtlı alanlarda kalmalarının yanı sıra okulların kapanması nedeniyle gençlerin ve çocukların evde uzaktan eğitim yüklerinin ailelere yüklenmiş olması pandeminin bireyler üzerinde etkisinin olumsuz yönde hissettirmesinin nedenlerinden olabilir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) verilerine göre yüksek bulaş riski olan ülkeler içinde olan İspanya, İsviçre gibi ülkelerin okulları tamamen açık, Kanada, Norveç gibi ülkelerin okulları kısmen açıkken bu grup içinde bulunan Türkiye’de okulların kapalı olmasının ülkesel ve politikalar açısından etkilerinin dışında öğrenci, aile, toplum ve eğitim açısından ayrıca değerlendirmesi gereken bir konudur (<https://tedmem.org>).

Bulaşma hızı yüksek olan Covid-19 virüsünün yayılma hızını azaltmak için uygulanan kısıtlamalar nedeniyle evde kaldıkları süreçte, katılımcıların (n:1708) %67,7’sinin pandemi sürecinde sosyal medyayı kullandıkları, %24,6’sının boş zamanlarını internet ile geçirdiklerini, interneti kullanma sebeplerine bakıldığında ise %37’sinin sosyal medya amaçlı, %32,2’sinin öğrencilik faaliyetleri nedeniyle %14’nün işinden dolayı internet kullandıkları bildirilmiştir. Araştırmada katılımcıların yarısından fazlasının (%67,3) haberleri takip etme isteğinin arttığını belirtirken Covid-19 pandemisi ile ilgili haberleri %31,1’in internetten, %38,1’in TV’den takip ettiği tespit edilmiştir. İnternetin bu kadar çok kullanılmasına rağmen Covid -19 ile ilgili haberlerin genellikle televizyon aracılığı takip edildiği rapor edilmiştir (www.trthaber, 2020).

Diğer yandan iletişim araçlarından salgınla ilgili haberlere fazlasıyla maruz kalmanın otoritelerin maske-mesafe-temizlik uyarılarının etkisi ile ellerini sık sık yıkama (%67,3), maske ve dezenfektan temin etme (%85,1), yiyeceklerini normalden daha çok yıkama (%67,7), kapalı ortamlarda (%57,9) ve kalabalık ortamlarda bulunmama (%56,6) eğilimlerini arttırdığı, toplu ulaşımı tercih etmediklerin (%86,9), öksüren hapsiranlardan irkildiklerini(%66,6) hatta salgın geçene kadar kırsal alanda ikamet etme isteklerinin (%63,2) olduğunu bildirmişlerdir Geçdi ve Aloğlu’nun (2021) yaptığı çalışmada sağlık çalışanların toplumun, Sağlık Bakanlığınca oluşturulan 14 kurala uyumun ortalamalarının yüksek olduğunu tespitini yapmaları, Doğan ve Düzel (2020)’in toplumun hastalanmaktan dolayı öksüren ve kalabalık yerlerden korktukları, Doğanay ve Çopur (2020)’un çalışmasındaki yaşlıların kendilerini korumak için maske ve hijyen kuralları stratejileri geliştirmelerine yönelik tespitleri toplumun bu virüsten korunma için dikkatli davrandıklarını göstermektedir.

Aniden ortaya çıkarak küresel salgın niteliğine ulaşan Covid-19 bireylerin yaşamlarını her acıdan sıkıntı verici özelliği olan bir travma etkisi yaratmıştır. Gözle görülemeyen ve son derece hızlı yayılan virüsün yaptığı pandemi sürecinde toplumların ruhsal pencereden de bakma, ruhsal etkiler yaratan bir olgu olarak ele alma gerekliliğini göstermiştir (Kaya, 2020). Nitekim araştırmaya katılanların (n:1708); sağlığını hakkında kaygılarının (%63,8), hastalıklardan korkma (%60,1), Covid 19’a yakalanma endişesinin (%62,5), vücutlarındaki değişikliklere ilginin (%49,6), yaşanan herhangi bir hastalık belirtilerinden şüphelenme (%53,8), hastalığa yakalanma riskimin olduğu düşüncesi (%58,2), hasta olduğunda yaşanacakların zihni meşgul etmesinin (%51,7) arttığını ifade etmeleri doğal olarak toplumun var olan pandemiye yönelik korku hissettikleri görülmektedir. Salgınlar esnasında yapılan çalışmalarda insanoglunun doğası gereği korkular yaşadıkları tespit edilmiştir (Doğan ve Düzel 2020; Özşahin ve Aksoy, 2020; Özşahin ve Aksoy, 2020; Doğanay, G.ve Çopur, 2020; Paksoy, 2020; Üstün ve Özçiftçi, 2020; Tor-Kadıoğlu ve İnce, 2019; Aşkın ve ark., 2019; Kandemir, 2020). Bu verilerden dolayı toplumun sosyolojik temelli birtakım rehabilitasyonlara alınması yaşam alanların refahı için önemli olacaktır.

Öte yandan sürecin sonunun ne zaman geleceğinin bilinmemesi, uzayan kısıtlamalar evde kalış süresinin uzamasının getirdiği yılgınlıkla olumsuz duyguların ve hislerin oluşmasına neden olabilmektedir (Taylor, 2019; Doğanay, G.ve Çopur, 2020; Tarhan, 2021; Aşkın ve ark., 2019; IASC, 2020; Değirmenci, 2020; Yorguner ve ark., 2021). Bu araştırmaya katılanların da (n:1708) modern tıbbın iyileştirici gücüne olan inancın azalmasına (%25,7) huzursuzluk hissetme (%61,7), hastalık hakkında konuşulan ortamlardan uzaklaşma (%45,2), meşguliyetlerime odaklanmamda güçlük çekme (%42,2), uyku düzeninde, uymakta zorlanma (%39,8), hayatımın anlamına odaklanmada güçlük çekme (%38,6), gelecek ile ilgili endişelenme (%73,5) gibi hislerinde artışın olması ve katılımcıların yarısının (%50,4) yaşam sevincinde azalma duygu durumunda olması toplumda duygusal olarak etkilerin endişe verici olduğunun göstergesidir.

Yukarıda tespit edilen pandeminin yaratmış olduğu olumsuz etkilerin yanı sıra azda olsa getirmiş olduğu olumlu durumlarında olduğu ifade etmek gerekir. Katılımcıların (n:1708) yarısından çoğunun (%67,1) bu süreçte yoksullara yardım etme isteğinin arttığını, sağlıklı beslenmeye dikkat etme ye özen gösterdiğini (%52,6), evde kapalı kalma süresinde aile bağlarının güçlendiği (%51,5) ve bireylerin çevremdeki insanların, benim sağlığımla ilgilenme düzeylerinde (%44) arttığını ifade eden duygu durumunda olması ümit verici olarak nitelenebilir

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri de bireylerin Covid-19 aşısına yönelik tutumlarını incelemektir. Bu nedenle öncelikle katılımcıların sağlık bilgi durumlarını ölçmek amaçlı sorulan eğitim hayatınızda sağlık dersi aldınız mı? Sorusuna 1708 kişiden %65,9'u evet, 18 yaş sonrası hiç aşı yaptırdınız mı? Sorusuna %39,4 evet, sağlığınıza ilgili herhangi bir hizmet almak amacıyla ilk olarak hangi sağlık kuruluşuna başvurursunuz? Sorusuna %45,8 oranında aile hekimine başvurduklarını ifade etmiş olmaları ve katılımcıların yarısından fazlasının eğitimlerinin (%81,1) yükseköğretim seviyesinde tespit edilmiş olması katılımcıların sağlık bilgi seviyelerini geliştirmeye eğilimli olabilecekleri yorumu yapılabilir. Türkiye'deki erişkin toplumun %60'dan fazlasının sorunlu veya yetersiz sağlık okuryazarlığı kategorisinde yer aldığı (Sağlık Bakanlığı, 2018; Durusu Tanrıöver vd., 2014) düşünüldüğünde bu çalışmadaki katılımcıların sağlık davranışlarının daha istendik olması beklenirken Covid-19 aşını olmak istemeyenlerin oranın %43,2 olması oldukça düşündürücüdür.

Diğer yandan katılımcılara pandeminin etkilerini ne kadar yakın hissettiklerini değerlendirebilmek için sorulan sorulara %63,4 oranında katılımcının kendisinin ya da akrabalarında Covid-19 hastası olduğunu, %62,32'nün Covid-19 tedavisi aldığını, %42,8'sinin akraba ya da yakın çevrenizde Covid-19 nedeniyle ölenlerin olduğunu belirtmelerine rağmen, Covid-19 aşısı yaptırmak istemeyenlerin oranın %43,2 olması aşuya karşı bir karşıtlığın olduğunu düşündürmektedir. Aşı olmak zorunluluğu gelmesi durumunda katılımcıların yarısı yakını (%47) ilk sırada yerli aşığı beklemek istediklerini, ikinci sırada (%24,7) Almanya merkezli BioNTech/Pfizer aşısı, üçüncü sırada yayın organlarında üretim teknolojisi bakımından en çok konuşulan ve reklamı yapılan Çin merkezli CoronaVac aşısını (%20,5) tercih etmiştir. Katılımcıların %22,7'si aşıları güvenilir bulmazken, %14,1'i yabancı ülkelerde üretiliyor olmasından aşıları güvenmediğini, %13,5'i aşıları gereksiz olduğunu düşüncesindedir. Burada asıl dikkati çeken %7,7 oranındaki katılımcıların iletişim kanallarındaki haberlerden etkilendiğini belirtmeleridir. Çalışmada hastalıkların oluşturabileceği psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve fiziksel etkilerini yakından görmelerine ve de korkmalarına rağmen aşuya karşı tutumlarının olumsuz olması dünyada ve ülkemizdeki toplum sağlığı için giderek artış gösteren bir sorun olan çocukluk çağı aşı reddi ve yetişkin aşılamalarına karşı gösterilen direncin boyutları ve nedenleri ile benzerlik göstermektedir (Koşmaz ve Kara, 2021; İlter; 2020; Aygün ve Tortop, 2020; Gür, 2019; Çırtlık-Belen, 2019; Dikmen, 2019; Bozkurt, 2018; Tok, Öztürk ve Gelmez; 2020; Kurçer ve ark. 2020; Argüt, Yetim ve Gökçay, 2016; Aslan,

2018; Kutlu ve Altındış, 2018.; Eskiocak, 2018; Kocaman Karoğlu ve Atasoy, 2018 ; Sarı, Temoçin ve Köse, 2017). Bu nedenle bulaşıcı hastalıkların toplumsal etkilerini dikkate alarak otoritelerin gerekli planlamaları yapmaları gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 pandemisinin bireyler üzerindeki etkisi ve bireylerin Covid-19 aşısına yönelik tutumlarını incelemek amacıyla planlanan bu çalışmada; katılımcıların pandemi sürecinde hayatlarının olumsuz etkilendiği, evde kalınan kısıtlamalarda daha çok internet ve sosyal medya alanlarında geçirdiklerini, virüse karşı maske-mesafe ve temizlik, kalabalık yerlerde bulunmama gibi kurallara dikkat ettiklerini, pandemi sürecinde korku ve endişe yaşadıkları, kendilerinin ve çevrelerinde virüse yakalanıp hastalanıp tedavi olan hatta yakınlarını kaybedenlerin olmasına rağmen toplumda Covid-19 aşısına karşı olumsuz tutumlarının olduğu, özellikle aşının yabancı ülkelerde üretiliyor olması nedeniyle güvensiz ve gereksiz buldukları, zorunlu aşı uygulamasında ise yerli aşığı beklemek isteyen bireylerin olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda konunun hassasiyeti nedeniyle ivedilikle toplum bilicinin oluşturulması amacıyla multidisipliner anlayış ile kurumlar arası iş birliğine gidilerek sosyolojik temellere dayanan sağlık eğitimi planlamaları yapılması kapsamında;

- Toplumun pandemi süresince psikolojik, sosyolojik ve diğer acılardan travma yaşayan grupların analiz edilerek ihtiyaç duyulan desteklerin verilmesi,
- Toplumda stres yaratan süreçlerin daha kolay atlatılabilmesi amacıyla bireysel ve ailesel olarak yapılabilecek etkinliklerin öne çıkarılarak yaygınlaşması sağlanmalı,
- Hastalığa yakalanma korkusu ile endişe yaşayan bireyleri rahatlatıcı açık ve net bilgi ve yönlendirmelerin sadece yetkili kişiler tarafından yapılması,
- Son yaşanan pandeminin oluşturmuş olduğu etkilerin detaylı araştırmalarının yapıpı benzer salgınlarda daha etkin koruyucu, önleyici davranışlar geliştirilmesi amacıyla araştırmacıların desteklenmesi,
- Pandemi gibi bireysel davranışların öne çıktığı durumlarda doğru, hızlı sağlık davranışlarının gösterilebilmesi için sağlık okuryazarlığı seviyesinin yükseltilmesi amacıyla eğitim öğretim dönemleri dahilinde müfredatları içeriğinde sağlık bilgilerine gereğince yer verilmesi ve kitle iletişim araçları ile farkındalıkların artırılması,
- İthal aşılarla olan güven azlığının giderilmesi ve aşı reddinin oluşmaması için gerekli bilim çevrelerin ortak etkinliklerde bulunarak güven sağlanması. Ayrıca stratejik önemi olan yerli aşı üretimi dışında sağlık materyallerin yerli üretimi için politika yapıcıların öncelik vermesi,
- Gerek aşılarla ilgili gerekse gerçek olmayan hastalık bilgilerinin toplumda güvensizlik ve endişe yaratmaması için bilim kurulların haber kirliliklerini önüne geçecek şekilde güvenilir, net, erken faaliyetlerde bulunması önerilmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı beyanı yok

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 7 Sayı/Issue : 3 Yıl/Year : 2021 ISSN -2149-6161

Çıkar Çatışması: Yok.
Finansal Destek: Yok.

KAYNAKÇA

- Argüt, N., Yetim, A. ve Gökçay, G. (2016). Aşı Kabulünü Etkileyen Faktörler, Çocuk Dergisi, 16(1-2), 16-24. doi: 10.5222/j.child.2016.016
- Aslan R. (2020) Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19. Ayrıntı Dergisi 8(85): 35-41.
- Aslan, S. 2018. Türkiye’de Aşılarla Karşı Çıkan Ebeveynlerin Aşılar Hakkındaki Düşünceleri ve İnanışları: Kalitatif Çalışma, T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği, Tıpta Uzmanlık Tezi Ankara/2018
- Aşkın, R., Bozkurt, Y. ve Zeybek, Z. (2019). Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri ve Terapötik Müdahaleler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek) s.304-318
- Aygün, E., ve Tortop, H.S., (2020). Ebeveynlerin Aşı Tereddüt Düzeylerinin ve Karşıtlık Nedenlerinin İncelenmesi, Güncel Pediatri. 2020;18 (3): 300 – 316
- Baltacı, NN., Coşar, B. Covid-19 pandemisi ve ruh beden ilişkisi. Coşar B, editör. Psikiyatri ve Covid-19. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.1-6
- Bozkurt, H.B. (2018). Aşı Reddine Genel Bir Bakış ve Literatürün Gözden Geçirilmesi, Kafkas J Med Sci 2018; 8(1):71–76 doi: 10.5505/kjms.2018.12754
- Çırtlık- Belen, P. (2019). Sağlık Çalışanlarının Aşı Yoluyla Bağışıklanma ile İlgili Bilgi Düzeyleri, Tutum ve Davranışları, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Haydarpaşa Numune Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul
- Değirmenci, B. (2020). Covid-19 Algısının Sosyal Endişeler Üzerindeki Etkisinde “Sıkıntıya Dayanmanın” Aracılık Etkisinin İncelenmesi Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2020: 06 (Special Issue). ORCID: 0000 0001-5236-5245
- Dikmen, O. (2019). Doktor ve Hemşirelerin Erişkin Aşı Konusunda Farkındalık, Bilgi, Tutum ve Davranışları Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tepecik Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Uzmanlık Tezi) İzmir/ 2019
- Doğanay, G., ve Çopur, Z. (2020). Yaşlı nüfusun Covid -19 Salgınına İlişkin Görüşleri. Giresun İli Örneği. Türk Coğrafya Dergisi, 76, 59-74. DOI: 10.17211/tcd.796128
- Doğan, M.ve Düzel, B. (2020). Covid-19 özelinde korku-kaygı düzeyleri. Turkish Studies, 15(4), 739-752. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44678>

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 7 Sayı/Issue : 3 Yıl/Year : 2021 ISSN -2149-6161

- Durusu-Tanrıöver, M. (2014). Yıldırım H.H., Demiray-Ready F.N., Çakır, B. ve Akalın H.E., Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması, Birinci Baskı, Sağlık-Sen Yayınları, Ankara.
- Eskiocak, M. (2018). Aşılammama Aşılatmama ve Türkiye’de “Aşı Reddi” Tartışmasına Kısa Bir Katkı, Toplum ve Hekim, 33(3), 220-222
- Geçdi, T. ve Aloğlu, N. (2021). “Pandemi Sürecindeki Sağlık Çalışanlarının İşe Bağlı Gerginlik Düzeylerinin İncelenmesi” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:7, Issue:80; pp:1257-1265
- Gür, E. (2019). Aşı kararsızlığı - aşı reddi. Türk Pediatri Ars 2019; 54(1): 1–2
<https://tedmem.org/wp-content/uploads/2021/03/okullarin-durumu-31-mayis-cdc-1030x658.jpg>.Erişim Tarihi: 29.05.2021
- ILO, (2020) Covid 19 Pandemisi, Dünya Genelinde, Çalışma Süreleri ve Kazançlarda Yıkıcı Etki Yaratıyor. Erişim Tarihi: 29.12.2020 https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/Covid-19/WCMS_740868/lang--tr/index.htm
- İlter, H. (2020). Konya İlinde Çocukluk Çağı Aşı Reddi Konusunda Anne-Baba Görüşleri ve Aşılamayı Etkileyen Faktörler, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi. Konya
- Kandemir, F. (2020). “Bazı Demografik Değişkenler Bağlamında Covid-19 Pandemi Neslinin Dindarlık ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma [An Empirical Research on the Relationship of Covid-19 Pandemic Generation’s Religiosity and Death Anxiety in the Context of Some Demographic Variables]”. Tokat İlimyat Dergisi 8/1 (Haziran 2020), 99-129.
- Kaya, B., (2020). Pandeminin Ruh Sağlığına Etkileri, Klinik Psikiyatri Dergisi, 23, 123-124. doi:10.5505/kpd.2020.64325
- Kılıç, O. (2020). Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar, ve Toplum Hayatına Etkileri, (Editörler Şeker, M., Özer, A., Korkut,C.) Küresel Salgının Anatomisi. İnsan ve Toplumun Geleceği, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2020. ISBN: 978-605-2249-46-8
- Kıroğlu F. (2020) Covid-19 Pandemi Ortamında Çalışma Koşulları ve Genel Sorunlar. Meyad Akademi Dergisi 1(1): 9-90.
- Kocaman Karoğlu, A. ve Atasoy, B. (2018). Sosyal Medya Kullanımı ile Serbest Zaman Tatmini Arasındaki İlişki. Mersin University Journal of the Faculty of Education, 14(2).
- Koşmaz, T. ve Kara, Z. (2021). Erişkinlerde Aşı Reddinin, Aşılarla İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışların Değerlendirilmesi 10. International Trakya Family Medicine Congress Proceedings Book, 25- 27 March 2021, Online Congress, Edirne, Turkey
- Kurçer MA, Şimşek Z, Solmaz A, Dedeoğlu Y. (2020). Şanlıurfa Harrankapı Sağlık Ocağı Bölgesi’nde 0–2 yaş çocuk ve gebelerde aşılama oranları ve aşılammada sorunlar. Harran Üniv Tıp Fak Derg 2005;2(2):10–5.

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 7 Sayı/Issue : 3 Yıl/Year : 2021 ISSN -2149-6161

Kuruluşlar Arası Daimi Komite (IASC) Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Referans Grubu (2020) Covid -19 Salgının Ruh Sağlığı ve Psikososyal Etkenler Açısından Ele Alınması, Versiyon 1.5, 17 Mart

Kutlu, H.H. ve Altındış, M. (2018). Aşı Karşıtlığı, FLORA 2018;23(2):47-58. doi: 10.5578/flora.66355

Linton Nm, Kobayashi T, Yang Y, Hayashi K, Akhmetzhanov AR, Jung S, et al. Incubation period and other epidemiological characteristics of 2019 novel coronavirus infections with right truncation: a statistical analysis of publicly available case data. Journal of clinical medicine. 2020;9(2):538.

Liu TB, Chen XY, miao GD, et al. Recommendations on diagnostic criteria and prevention of SARS-related mental disorders. J Clin Psychol med. 2003; 13:188-91.

Özşahin, F ve Aksoy, A. 2020; Sağlık Bölümlerinde Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Korku Düzeyleri: Bir Özel Üniversite Örneği, Online International Conference of Covid-19 (Concovid) Proceeding Book - Health Sciences June 12-13-14, 2020 | İstanbul | Turkey.ss 183-192

Öztürk, R. (2020). Yeni Normal Dönemde Salgın ile Mücadele Politikaları ve Hazırlık Çalışmaları, (Editörler Şeker, M., Özer, A., Korkut, C.) Küresel Salgının Anatomisi. İnsan ve Toplumun Geleceği, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2020. ISBN: 978-605-2249-46-8

Pamuk, Ş. (2020). Tarihte Küresel Salgınlar ve İktisadi Sonuçları. Erişim Tarihi: 05. 02. 2021 <https://sarkac.org/2020/04/09.tarihte-kuresel-salginlar-ve-iktisadi-sonuclari/>

Sağlık Bakanlığı (SB), (2018). Türkiye Sağlık Okur Yazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırması, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Ankara. Yayın No:1103. ISBN:978-975-590-689-8

Sağlık Bakanlığı (SB), (2020). 02 Temmuz 2020 Eklenme Tarihi 02 Temmuz 2020 <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html>

Sarı T., Temoçin F., Köse, H. (2017). Sağlık Çalışanlarının İnfluenza Aşısına Yaklaşımları Klinik Dergisi. 2017;30(2):59-63.

Tarhan, N. (2021). Küresel Anksiyete Salgını Kapıda, NP İSTANBUL Beyin Hastanesi, Koronavirüs Rehberi Küresel anksiyete salgını kapıda, corona virüsle yaşleçme E-Kitaplığı. <https://npistanbul.com/koronavirus/kuresel-anksiyete-salginini-kapida>

Taştan, C., Tekin, HH., Çetinöz, E. ve Demirden, A. (2020). Kovid-19 Salgını ve Sonrası Psikolojik ve Sosyolojik Değerlendirmeler. Polis Akademisi Yayınları: 90. Rapor No: 35 ISBN: 978-605-7822-35-2 Nisan 2020, Ankara

Taylor, S. (2019) The Psychology of Pandemics: Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

ULUSLARARASI SAĞLIK YÖNETİMİ VE STRATEJİLERİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH MANAGEMENT AND STRATEGIES RESEARCH

Cilt/Volume : 7 Sayı/Issue : 3 Yıl/Year : 2021 ISSN -2149-6161

- TRTHABER, (2020). Salgın televizyona ve haber kanallarına ilgiyi artırdı. [https://www.trthaber.com/haber /gundem/salgin-televizyona-ve-haber-kanallarina-ilgiyi-artirdi-532854.html](https://www.trthaber.com/haber/gundem/salgin-televizyona-ve-haber-kanallarina-ilgiyi-artirdi-532854.html). (ET:15.03.2021)
- Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK). (2020). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028
Erişim Tarihi: 28.05.2020
- Tok, S., Öztürk, G. Z. ve Gelmez Taş. B. (2021). 18-64 Yaş Arası Riskli Erişkinlerde Bağışıklama Durumunun Değerlendirilmesi 10. International Trakya Family Medicine Congress Proceedings Book, 25- 27 March 2021, Online Congress, Edirne, Turkey
- Tor-Kadıoğlu, C. ve İnce M. / Pandemi Sürecinde Tüketicilerde Hissedilen Ölüm Kaygısının Demografik Faktörlere Göre Değerlendirilmesi Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021 9 (Toplum & Siyaset) 33-43
- Unat, Y. (2019). Mikrop Kuramı ve Akşemseddin, Bilim ve Ütopya, Sayı: 295, Ocak 2019, s. 54-58.
- Üstün, Ç.ve Özçiftçi, S. (2020). Covid -19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme, Çalışması, Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi, Ocak 2020; Cilt 25, Özel Sayı 1
- Wu P, Fang Y, Guan z, Fan B, Kong J, Yao z, et al. The psychological impact of the SARSepidemic on hospital employees in China: exposure, risk perception, and altruistic acceptance of risk. The Canadian Journal of Psychiatry. 2009;54(5):302-11.
- Yorguner, N, Bulut NS ve Akvardar, Y. Covid -19 Salgını Sırasında Üniversite Öğrencilerinin Karşılaştığı Psikososyal Zorlukların ve Hastalığa Yönelik Bilgi, Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi. Arch Nöropsikiyatri 2021; 58:3-10.